

Avrupa'da Sivil Toplum ve Sosyal Demokrasi

Güncel Gelişmeler ve Normatif Perspektifler

SERGE EMBACHER

Mart 2010

- Etkin bir sivil toplum Avrupa'nın bütünleşmesi açısından vazgeçilmez nitelik taşıyor. Avrupa Birliği demokrasiye dayalı ulusüstü bir oluşum olarak (aynen ulusal devletlerde olduğu gibi) angaje olmuş vatandaşların norm belirleyici girişimlerine gereksinim duyuyor.
- Avrupa sivil toplumu daha henüz filizlenme aşamasındadır. Sivil toplumun gelişmesi olanak dahilinde olmakla beraber, bunun için bazı çerçeve koşullarının sağlanması ve AB vatandaşlarının Avrupa demokrasisinin kendileri için ne denli önem taşıdığı konusunda bilinçlenmeleri gerekiyor.
- Almanya'da ve Avrupa'da henüz sosyal demokrasi ve sivil toplum arasında güçlü bir bağ bulunmuyor. Sosyal demokrasinin kimlik sorunu– yani sosyal demokrat politikanın günümüzde ne anlama geldiği– sosyal demokrat hareketin sivil toplumla olan ilişkilerini de etkiliyor.
- Avrupa'daki sosyal demokrat partiler demokratikleşmek ve çağdaşlaşmak zorundadır. Sosyal demokrat partiler –kısmen Doğu Avrupa'nın geçiş toplumlarında olduğu gibi– kendilerini (devletin taşıyıcı kurumları olarak görmek yerine) sivil toplumun bir parçası olarak tanımlamalıdır.
- Avrupa sivil toplumu bir demokratikleşme sürecine gereksinim duyuyor. Sosyal demokrat partiler içinde ve dışında katılım olanaklarının kapsamlı şekilde genişletilmemesi halinde, yani siyasi sürecin Avrupa toplumuna açılmaması halinde, Avrupa'nın bütünleşmesinin temel unsuru olan işlevsel bir sivil toplumun oluşması mümkün olmayacaktır.

İçindekiler

1. Giriş – Avrupa'nın bütünleşmesinde sivil toplumun işlevi	2
2. Genel Gelişmeler	3
- Avrupa'da sivil toplum yapısı – İlk adımlar ve engeller.....	3
- Avrupa sivil toplum örgütlerine ilişkin bazı örnekler.....	4
3. Sivil toplum ve sosyal demokrasi	5
- Avrupa'da sosyal demokrasinin sivil toplum bağlantısı.....	5
- Sosyal demokrasinin geleneksel bağlaşıkları.....	6
- Sosyal demokrasinin yeni bağlaşıkları.....	6
4. Kaynakça	8

“Belki de Avrupalı seçkinlerin artık yurttaşlarıyla Avrupa'nın nihai hedeflerine ilişkin yoğun bir diyaloga girme zamanı gelmiştir. Avrupa'nın bütünleşmesine yönelik kuşkuvarın aşılabilmesi için AB siyasetçilerinin karar süreçlerini daha şeffaf hale getirmeleri gerekir”. (Ludwig Watzal 2005)

1. Giriş – Avrupa'nın bütünleşmesinde sivil toplumun işlevi

“Sivil toplum az ya da çok kendiliğinden oluşmuş birlikler, örgütler ve hareketlerden meydana gelir. Bunlar toplumsal sorunların özel yaşam alanlarında doğduğu yankıyı kaydederek yoğunlaştırır ve yüksek sesle siyasi kamuoyuna aktarırlar. Sivil toplumun çekirdeğini, toplumu ilgilendiren sorunların çözümüne yönelik tartışmaları kamusal alanlar çerçevesinde kurumsallaştıracak -devlet ve ekonomi dışı- birlikler, topluluklar ağı oluşturur.” (Habermas 1992)¹

Jürgen Habermas çığır açan “Olgular ve Normlar Arasında” adlı kitabında, sosyal demokrat değerler içeren bir sivil toplum anlayışını soyut ama çok kesin bir şekilde tanımlıyor: Sivil toplum, sivil toplum örgütleri aracılığıyla siyasi sürece dahil olan ve siyasi süreci tümüyle benimsemiş bilinçli yurttaşların kendi kaderlerini kendilerinin belirlemeleri amacıyla oluşturmuş oldukları bir siyasi proje olarak anlaşılmalıdır. Daha fazla özgürlük ve daha fazla adalet sağlayacak ve hür iradeye dayalı sorumluluk duygusu yaratacak bir demokratik düzen kurma hedefi, güçlü bir sivil toplum anlayışının en önemli itici gücünü oluşturur. Bu husus, yani –postdemokrasi akımlarının tehdidi altında bulunan– “demokrasinin demokratikleşmesi” hususu, müzakereci demokrasi bağlamında da sürdürülebilir bir dayanışmacı sivil toplum anlayışı açısından çok önemlidir.² Müzakereci demokrasi düşüncesi (Habermas

1992 ve 1996), demokratik kararların meşruiyet kazanabilmesi için bu kararlardan etkilenecek olan (potansiyel) kişilerin tamamının bu kararlara katılım olanağına sahip olmaları gerektiği koşulundan doğmuştur. Ayrıca müzakereci demokrasi iletişimsel eylem aracılığıyla kamusal alan içinde –bu alan her ne kadar gerçekte az veya çok başka güçlerin hakimiyetinde olsa da- siyasi hedefler üzerinde anlaşma sağlanabileceğini varsaymaktadır. Siyasi hedeflerin açıkça müzakere edilmesi fikri, çağdaş çoğulcu toplumun özgürlük ve adalete yönelik meşru taleplerine de uygun düşmektedir. Bu açıdan bakıldığında, temsili parlamenter demokrasinin müzakereci unsurlarla genişletilmesi gerekir. Böylelikle sosyal demokrasinin asli katılım talebine de yanıt verilmiş olacaktır. Bilindiği gibi sosyal demokratlar gerekli koşulların sağlanması halinde herkesin özgürce yaşayabileceği varsayımından yola çıkarlar. Günümüzde bu husus maddi paylaşım güvencesinin yanı sıra siyasi süreçlere müzakereci katılımın güvence altına alınmasını da kapsamalıdır.,

İşte ideal taslak ana hatlarıyla bu şekildedir. Ancak gerçekte son yıllarda çok farklı, hatta aksine bir eğilim görülüyor. Yurttaşların katılımına yönelik demokratik araçlar da dahil olmak üzere, hukuk devletinin demokratik yöntemleri giderek –demokratik açıdan meşru olmayan– enformel karar süreçlerinin hâkimiyeti altına girmiş bulunuyor (bkz. Crouch 2008). Ekonomik çıkarların yarattığı yoğun baskı, devlet politikalarının gücünü kaybetmesi, komisyonlar tarafından belirlenen politikalar (Hartz, Rürup gibi), özelleştirme ve kural dışılaştırma girişimleri ve çeşitli diğer etkenler demokrasinin zayıflamasına neden oldu. Bu da giderek siyasi parti politikalarına dayalı demokratik süreçten uzaklaşma eğiliminde olan seçmenler nezdinde büyük itibar kaybına neden oluyor. Almanya'da federal meclis ve eyalet meclisleri seçimlerine ve yerel seçimlere katılım oranının giderek düşmekte olması da bunun en önemli kanıtını oluşturuyor (bkz. Embacher 2009).

Sivil topluma ilişkin sorunlar işte bu güncel toplumsal arka plan bağlamında göz önüne alınmalı ve incelenmelidir. Güçlü ve bilinçli bir sivil toplum, son yıllarda tümüyle dizginleri kopmuş bir kapitalist ekonomi lehine oluşan dengesizlikleri ortadan kaldırma yönünde nasıl bir katkı sağlayabilir? Yurttaşların katılımını destekleyen bir demokratik toplum yaşamı nasıl şekillenebilir? Söz konusu toplumsal düzende devlet ve toplum birbirini akılcı bir şekilde nasıl tamamlayabilir? Avrupa'ya uygulanacak olursa: Halen gerçek yaşamdan kopuk bir uzmanerki tarafından

¹ Liberal ve dayanışmacı sivil toplum ayrımı için bkz. Embacher/Lang 2008, 94ff.

² AB Komisyonu Ekonomi ve Sosyal İşler Komitesi 1997 yılında yaptığı yorumda şu başlığı kullanmıştır: “Yardım dernekleri ve iktisadi ve sosyal birliklerle işbirliği” (CES 1398/97). Komisyonun bir diğer açıklamasında ise şu başlık yer almaktadır: “Avrupa'daki kâr amacı gütmeyen derneklerin ve vakıfların öneminin artırılması” (KOM[97] 214. 6.6.1997). Bir diğer örneği ise Komisyon'un “Komisyon ve NGO'lar arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi” başlıklı tartışma belgesi oluşturuyor (KOM [2000]11).

bürokratik uyum sürecine indirgenmiş olan Avrupa bütünleşme süreci demokratik açıdan daha meşru ve daha fazla kabul gören bir gelişme haline nasıl dönüştürülebilir?

Tarihe baktığımızda 19. yüzyılda sendikalar ve sosyal demokrat partiler bünyesinde örgütlü olan işçi sınıfının etkin bir sivil toplum gücü olarak kamuoyunda (yoğun protestolar, grevler, sivil itaatsizlikle) baskı yaratmış olduğunu ve "gece bekçisi devletten" sosyal demokrat sosyal devlete dönüşüme ciddi katkı sağlamış olduğunu görüyoruz. Bu hareketin ana fikrini, özgürlüğün toplumsal ve maddi önkoşullara bağlı olduğu ve bu koşulların da ancak sosyal devlet anlayışına sahip etkin bir devlet tarafından sağlanabileceği düşüncesi oluşturmuştur.

Bilindiği gibi günümüzde sosyal devlet savunmaya çekilmiş durumda. Belirgin neoliberal söylemlerin onlarca yıldan beri devam eden bombardımanı ve buna dayalı olarak ortaya çıkan sosyal devleti kısıtlama (resmi adıyla: "yeniden yapılandırma") politikası vatandaşların sosyal haklarını tekrar ciddi şekilde tehlikeye düşürdü. Derin sosyal bölünmeler toplumsal birlik açısından ciddi tehdit oluşturuyor ve ulusal politikalar da bu tehdidi ortadan kaldırmakta yetersiz kalıyor. Uzun süreden beri özellikle AB Komisyonu'nun serbest piyasayı destekleyici bir yol izlediği Avrupa'da ise, sosyal bölünme eğilimleri serbest bırakılan ekonomik rekabet dolayısıyla daha da hızlanmış oldu. Sık sık vurgulanan "Sosyal Avrupa" düşüncesi Avrupa ekonomik bölgesinin çok gerisinde kaldı.

Avrupa kendi yurttaşlarına yabancılaşarak, bürokrasi ve gereksiz düzenleme girişimleriyle kendi itibarını yitirmek istemiyorsa, bütünleşme sürecini acilen sivil toplum unsurları ve istikrarlı bir demokratikleşme girişimi ile desteklemek zorundadır. Özgürlüklerin güvence altına alınması sosyal devletin gerçek hedefi olarak kalacaksa, sosyal devlet anlayışının gerek Avrupa düzeyinde gerekse ulusal düzeyde tekrar canlandırılması yeterli olmayacak, aynı zamanda daha fazla demokrasi ve daha fazla paylaşım yönünde geliştirilmesi de gerekecektir. Dolayısıyla Avrupa sivil toplumundan söz edildiğinde, "devletin ve toplumun demokratikleşmesi" ve "toplumsal birlik" hususları ilk sırada yer almak zorundadır.

2. Genel Gelişmeler

Avrupa'da sivil toplum yapısı – İlk adımlar ve engeller

Avrupa sivil toplumu halen gelişim sürecinin başlangıç aşamasındadır. Bunda Avrupa Birliği'nin, çok sayıda Doğu Avrupa ülkesinin katılımıyla (2004: Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Slovakya, Macaristan ve ayrıca Malta ve Kıbrıs ve 2007'de Bulgaristan ve Romanya) kısmen çok farklı 27 devletten oluşması ve sadece dil engellerinin bile belirleyici bir sivil toplum kategorisi olarak bir Avrupa kamuoyu oluşturulmasında büyük zorluklar yaratması da önemli etken oluşturdu. Ayrıca Avrupa'nın bütünleşme süreci uzun süre ortak bir ekonomik alan oluşturulmasına yönelik, seçkinler tarafından geliştirilmiş bir ekonomik proje olarak görüldü. Bu temel özelliğin günümüzde de çok baskın olduğu dikkat çekiyor. Avrupa'nın siyasi bütünleşmesi ekonomik bütünleşmesine kıyasla çok daha yavaş ilerliyor. Avrupa'nın birliği için iddialı bir proje olarak başlatılan ve kısa süre önce de "Lizbon Anlaşması" adı altında bin bir güçlükte onay sürecinden geçirilmeye çalışılan Avrupa Anayasası için yürütülen inatçı mücadele de bunu kanıtıyor. Burada demokratik vurguya veya sivil toplum hareketine ilişkin en ufak bir ize bile rastlanmıyor.

"Sosyal Avrupa" modelinin uygulamaya geçirilme sürecinde ise çok daha fazla çekişmenin ve direncin söz konusu olduğu görülüyor. Avrupa perspektifi açısından sosyal güvenlik sistemlerinin geliştirilmesi veya uyumlu hale getirilmesi gündeme geldiğinde, bazı ülkeler Avrupa genelinde yapılacak düzenlemelerle kendi standartlarının düşeceğine inandıklarından, diğerleri ise asgari standartların belirlenmesine ilişkin müzakerelere katılacak olurlarsa üretim merkezi olarak sahip oldukları iktisadi avantajların tehlikeye düşebileceğini, dolayısıyla düşük ücret cenneti olarak kazandıkları itibarın riske atılacağını düşündüklerinden ciddi tepki gösteriyorlar.

Dolayısıyla Sosyal Avrupa bağlamında bir ortak Avrupa sivil toplumunun gelişebilmesine ilişkin koşulların henüz elverişli olmadığı görülüyor. Buna rağmen Avrupa'da sivil toplum yapılarının geliştirilmesi için bizzat Avrupa kurumlarının –AB Komisyonu'nun– şartı bir şekilde çaba göstermekte olduğu dikkat çekiyor. Başlangıçta beyan niteliği taşıyan, daha sonraları ise somut

projelere³ dönüşen bu çabalar 1990'lı yıllardan beri devam ediyor. Örneğin kısa süre önce AB Komisyonu "Avrupa'daki Sesiniz" adı altında bir Internet platformu oluşturdu. Avrupa vatandaşları bu platform üzerinden müzakerelere ve tartışmalara katılarak Avrupa Birliği'nin siyasi sürecine dahil olabiliyorlar (bkz. <http://ec.europa.eu/yourvoice/>). Bir diğer projeyi ise daha fazla demokrasi, daha fazla diyalog ve tartışma olanağı sağlanabilmesi için AB Komisyonu tarafından başlatılmış olan "Agora Projesi" oluşturuyor. Buraya düzenli aralıklarla Avrupa sivil toplumu temsilcileri davet edilerek, Avrupa gündemindeki güncel konular hakkında tartışılıyor. Bu görüşmeler belgelenecek Komisyon ve AB Parlamentosu'ndaki karar sürecine aktarılıyor. Ayrıca 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Anlaşması'yla birlikte Avrupa Vatandaş Girişimi başlatılmış oldu. Buna göre asgari 1 milyon Avrupa vatandaşının imzasıyla Avrupa Komisyonu yasal girişimlere zorlanabiliyor.

Görüldüğü gibi yoğun eleştirilere hedef olan Brüksel bürokrasisi yaklaşık 500 milyon Avrupa yurttaşının sivil toplum bilinci karşısında (çoğu kez iddia edilen aksine) kayıtsız kalmıyor. Ancak yukarıda belirtilenler de dahil olmak üzere, bu projeler bazı çelişkiler içeriyor. "Düzenleme hırsı" içinde olmakla itham edilen Avrupa Komisyonu'nun seçkinlere yönelik olduğu ve vatandaşlara karşı yabancılaştığı yönündeki imajını ortadan kaldırmak için gösterdiği çabaların takdir edilmesi gerekirken birlikte, sivil toplumun "yukarıdan müdahaleyle" organize edilme çabasına şüpheyle yaklaşmak gerekiyor (bkz. Stauf 2007 et al.). Özellikle sivil toplumun desteklenmesi sivil toplum birliklerine ve örgütlerine yapılacak maddi yardımlarla bağlantılı ise, bunların ele geçirilme ve denetlenme tehlikesi çok yüksek olacaktır. Devlet desteğine bağımlı olunması, başlangıçtan itibaren kendilerini –yardım alan kurumlardan ziyade- devlet girişimlerini düzeltene güçler olarak tanımlayan sivil toplum örgütlerinin eleştirme hakkını tehlikeye atacaktır.

Diğer taraftan Avrupa'da kendini finanse edebilen toplumsal örgütlerin gelişimine baktığımızda da ortaya bazı endişeler çıkıyor. Bunlar çok farklı zorluklarla karşı karşıya bulunuyorlar ve bu zorluklar mevcut dil engellerinin getirdiği sorunlardan, siyasi karar

süreçlerinin karmaşık çok düzeyli sistemine ve hatta bir Avrupa kimliğinin eksikliğine kadar uzanıyor.⁴ Ancak tüm itirazlara rağmen bir Avrupa sivil toplumunun oluşabileceğine dair bazı gelişmeler de kaydedilmiş bulunuyor. Yavaş ve zorlu da olsa, bazı adımlar atılıyor. Şimdiki duruma bakıldığında, Avrupa'nın da sivil toplum oluşturma yolunda dirençli ve çelişkili bir süreçten geçmek zorunda kalacağı anlaşılıyor. Bu zorlu proje başlangıçta geniş kitleler tarafından desteklenmese de, ulusüstü bir demokrasi için vazgeçilmez nitelik taşıyor.

Avrupa Sivil Toplum Örgütlerine İlişkin Bazı Örnekler

Avrupa sivil toplumunun genelde belirgin ulusal ve bölgesel farklılıklar gösteren karmaşık bir yapıya sahip olduğu görülüyor. Ayrıca -Avrupa'dan ziyade küresel düzeyde faaliyet gösteren Greenpeace, Amnesty International veya Attac gibi örgütleri *bir* kenara bırakacak olursak- gerçekten uluslararası nitelikteki Avrupa sivil toplum örgütleri geri planda kalmayı tercih ediyorlar. Burada henüz başlangıç aşamasında bulunan "nispeten sessiz ve kamu oyunundan çekinen bir sistemin" söz konusu olduğunu söyleyebiliriz (Kocka 2007: 35). Ancak atılan bu ilk adımlar Avrupa bütünleşmesinin bundan sonraki süreci için büyük önem taşıyor. Halen Brüksel'de temsil edilen ve sayıları birkaç bine ulaşmış olan iletişim ağları, dernekler, birlikler, girişimler ve hareketler Avrupa Birliği'nin siyasi açılım sürecinde daha fazla şeffaflık ve daha fazla demokrasi sağlanabilmesi için önemli bir işlev üstlenmiş bulunuyorlar (bkz. Kocka 2007). Aşağıda –bu tezin dar sınırları çerçevesinde– Avrupa düzeyindeki sivil toplum örgütlerine ilişkin bazı örnekler yer verilecek:

- "Avrupa Uluslararası Hareketi" (European Movement International) Avrupa genelinde siyaset dünyası ve sivil toplum arasında iletişim süreçleri oluşturuyor. Bu süreçler kapsamında Avrupa'nın siyasi gündemiyle bağlantılı tüm konular ele alınıyor. Söz konusu sivil toplum örgütünün sadece Almanya'da –çoğu birlikler ve büyük örgütler olmak üzere– 170'i aşkın üyesi bulunuyor. Ancak bunların aralarında, örneğin işveren kuruluşları veya ADAC üyeleri de

³ Avrupa sivil toplumunun oluşturulmasında ortaya çıkan güçlüklerle ilişkin olarak bkz. Gellner/Glatzmeier 2005.

⁴ İngilizce: PES – Party of European Socialists; Fransızca: PSE – Parti Socialiste Européen.

bulduğundan, vatandaş girişiminden lobi faaliyetine kayma eğilimi oldukça hızlı gerçekleşiyor. Burada adeta Birleşmiş Milletler'in sivil toplum örgütlerine ilişkin belirsiz tanımının "intikamına" tanık oluyoruz. Nitekim Avrupa tarafından da devralınan bu tanıma göre, sivil toplum örgütleri genel olarak bütün devlet-dışı kurumları -böylelikle iktisadi kuruluşları ve işveren örgütlerini de- kapsıyor. Sivil toplum için böyle bir tanımın getirilmesiyle ne kazanılacağı ise ayrı bir soru oluşturuyor.

- Merkezi Berlin'de bulunan yurttış girişimi "Europa jetzt!" (Avrupa şimdi!) Avrupalı yurttışların Avrupa'nın demokratik geleceğini şekillendirmek amacıyla oluşturdukları bir iletişim ağıdır. Kullanıcıların katkılarıyla hazırlanan bir bilgi bankasına ("Wiki Avrupa") sahip olan iletişim ağı esasen Avrupa politikasına ilişkin bir bilgilendirme, fikir alışverişi ve yorum platformu niteliği taşımaktadır. Girişimin en önemli hedefi ortak bir Avrupa kamuyoyu oluşturulmasıdır.
- "Avrupa Yoksullukla Mücadele Ağı" (European Anti-Poverty Network) Avrupa Birliği içinden ve dışından 25 ulusal ağı birleşmesiyle 1990 yılında kurulmuş olup, "Sosyal Avrupa" hedefi üzerinde çalışıyor. Hareketin hedefini resmi kampanyalar, danışmanlık ve bilgilendirme hizmetleriyle yoksulluğa ve sosyal dışlanmaya karşı mücadele verilmesi oluşturuyor. Girişimin Almanya kanadını ise "Almanya Ulusal Yoksulluk Konferansı" bünyesinde birleşmiş olan (İşçi Sosyal Yardım Kurumu, Caritas, Kızıl Haç, "Paritätischer Wohlfahrtsverband" gibi) yardım kurumları ve üye listesini belirleyen sendikalar oluşturuyor.
- "Avrupa Engelliler Forumu" (European Disability Forum-EDF) ise toplumsal marjinal grupların ve azınlıkların korunmasına ve entegrasyonuna yönelik girişimler için iyi bir örnek oluşturuyor. Avrupa Engelliler Forumu (EDF) Avrupa yasama sürecinin engelli kişilere yönelik etkileri üzerinde çalışıyor. Bu girişimle engelli insanların işgücü piyasasına entegrasyonu ve fırsat eşitsizliği ve ayrımcılığa karşı mücadele hedefleniyor.

3. Sivil toplum ve sosyal demokrasi

Avrupa'da sosyal demokrasinin sivil toplum bağlantısı

Avrupa Birliği içinden ve dışından 32 Avrupa sosyal demokrat veya sosyalist partinin birleşmesiyle

oluşturulan Avrupa Sosyal Demokrat Partisi (SPE)⁵ 1992 yılında Maastricht Anlaşması sonrasında kuruldu ve esasen işsizlik, sosyal eşitsizlik ve iklim değişikliği gibi temel sorunların uluslararası düzeyde, yani Avrupa düzeyinde çözülebileceği düşüncesine dayanıyor. Örneğin "Sosyal Avrupa" hedefine yönelik olarak on maddelik bir metin hazırlanarak sosyal demokrasi açısından Avrupa'nın en önemli siyasi hedeflerinin tanımı yapılmış bulunuyor.

Hazırlanan belgede tam istihdam, sosyal aidiyet, cinsiyet eşitliği ve yurttışlık hakları gibi konulara yer veriliyor. Ancak sivil toplumun bağımsız bir aktör olduğu hususuna belgenin hiçbir yerinde değinilmemiş. Daha ziyade SPE'nin kendisini birleşik Avrupa içinde bir sivil toplum aktörü olarak kabul etmiş olduğu dikkat çekiyor. Bu doğrultuda Avrupa sivil toplumuyla olan bağlantılardan sistematik veya stratejik şekilde söz etmek yerine, bunlara tamamen tesadüfen ve gelişigüzel yer verilmiş. SPE sivil toplumla olan bağlantıları hakkında hiç bir açıklama yapmaksızın, yurttışların oluşturacağı bir Avrupa'dan yana olduğunu belirtiyor. Bundan da anlaşılacağı gibi, sosyal demokrat hareket kendisini sivil toplumun ayrılmaz bir parçası olarak kabul ediyor ve sivil toplumla olan bağlantısının tartışılmasına gerek görmüyor.

Toplumsal gruplarla istikrarlı bir bağlantı içinde olduğuna dair herhangi bir açıklama da dikkat çekmiyor. Ayrıca bir zamanlar sosyal demokrasinin "doğal" bağlaştığı olan sendikalar açısından baktığımızda da, sosyal demokrasi ve örgütlü işçi sınıfı arasında tartışmasız bir bağın mevcut olduğunu artık söyleyemeyiz. Elbette bunun en önemli nedenini, sosyal demokrasi hareketinin yaşadığı kimlik sorunu ve sosyal demokrasi hareketinin son on yıl içinde birçok ülkede (örneğin Almanya ve İngiltere'de) serbest piyasa ekonomisinden yana bir tutum izlemiş olması oluşturuyor. Bu tutum, çalışan kesimin doğal bağlaştığı olarak görülen sosyal demokrasiye duyulan güvenin büyük ölçüde sarsılmasına neden oldu.

⁵ Bkz. www.pes.org/system/files/images/downloads/Leaflet_10_Principles_EN.pdf

Sosyal demokrasinin geleneksel bağlaşıkları

Sosyal demokrat meclis üyesi Marie Juchacz 1919 yılında İşçi Sosyal Yardım Kurumu'nu (AWO) kurduğunda, yoksulluk ve toplumsal eşitsizlikle mücadele edebilecek ve daha fazla fırsat eşitliği ve daha fazla katılım sağlayacak bir toplumsal örgüt oluşturmayı hayal ediyordu. Bu düşünce uzun süre çok başarılı oldu ve sosyal demokratlar için bir sendikaya bağlı olmak ne denli doğalsa, SPD üyeleri de partinin yanı sıra AWO üyesi de olmayı yıllarca çok doğal karşıladılar. SPD'nin örgütlü sivil toplumla olan yoğun bağı da bu doğallığı yansıtıyordu.⁶ Günümüzde durum tamamen değişmiş bulunuyor. Kapsamlı ve karmaşık toplumsal dönüşüm süreçleri sonucunda klasik işçi sınıfının dağılmış olması ve artık SPD içinde işçi sınıfı kökenli üyelerin azınlıkta olması, bir zamanlar parçalanamaz denilen ilişkilerin çözümlenmesine neden oldu. Buna paralel olarak parti gerçek yaşam dünyasına ilişkin ciddi deneyim kaybı yaşadı. Zaten SPD'nin hükümette bulunduğu 1998 ve 2009 yılları arasında önemli konularda serbest piyasa akımına kapılarak sosyal devlet yapısının zayıflamasına neden olan arza yönelik bir politika izlemiş olması da bu nedenden kaynaklanıyor. Alt ücret sınıfları ve toplumun alt kesimleri kendi partilerinde temsil olanağı bulamıyor veya kenarda kalıyor ve parti üyelerinin çoğunluğunu iyi eğitim almış akademisyenler ve yöneticiler oluşturuyorsa, o takdirde söz konusu insanların temel perspektifi, yani sosyal dışlanmaya ve yoksulluğa karşı mücadele etme perspektifi kaybolacaktır. Doğal olarak işçi hareketinin oluşmasının ve sosyal demokrat partilerin kurulmasının temel koşulu da kaybolmuş olacaktır. Genel anlamıyla sosyal sorunlar üzerinde çalışan tüm sivil toplum örgütleri (örneğin sendikalar, yardım kurumları veya eğitim alanındaki sivil toplum girişimleri gibi tüm örgütler) için sosyal demokrasi birleştirici bir unsur olarak giderek değer kaybedecek ve –Almanya'da sosyal demokrasinin çöküşüne ilişkin bir örnek verecek olursak– yıllarca “Agenda-Politikası” uygulayan SPD için de kaybolan alanları tekrar kazanmak hiç kolay olmayacaktır.

⁶ Sivil toplum ve sosyal demokrasi konusuna ilişkin olarak bkz. Ehrke 2001.

Sosyal demokrasinin yeni bağlaşıkları

Sosyal demokrasinin yeni bağlaşıklarının kimler olduğu sorusunu gerek Almanya gerekse Avrupa düzeyinde yanıtlamak hiç kolay olmayacak. Esasen mevcut olan sorun –ki bu sadece sosyal demokrasi için geçerli değil– günümüzde toplumsal hareketler içinde şekillenmiş olan sivil toplum aktörleriyle, parlamenter demokrasinin temsili sisteminin ana unsurları olan siyasi partiler arasında –yapısal – bir mesafenin söz konusu olmasıdır. Günümüzde önemli sivil toplum örgütlerinin (NGO'lar) neredeyse tümü –iklim değişikliği veya küreselleşme veya terörle mücadele ve özgürlük hakları arasında yaşanan çelişkiler gibi konularda- resmi politikaların -en azından kısmen- başarısız olduğu ortamlarda ortaya çıkmıştır (bkz. Massarrat 2003). Sivil toplum örgütleri tüm bu konularda resmi politikaların ve yerleşik siyasi parti programlarının yetersizliğini telafi etmek için oluşmuşlardır.

Bunun sonucunda sivil toplum örgütleriyle sosyal demokrat partiler arasında da –bir anlamda- doğal karşılanabilecek bir mesafe oluşmuştur. Nitekim SPD'nin 2007 yılında hazırladığı Hamburg Programı çok sayıda güncel toplumsal söylemler içermekle beraber –Willy Brandt'ın “on yıllık sosyal demokrat programının” aksine- sivil toplum örgütleri için de cazip olacak bir siyasi program niteliği taşımamaktadır. Sivil toplum örgütlerinde “devlet partisi” SPD'ye yönelik olarak az veya çok somut bir güvensizlik duygusu hakimdir. Bu husus, kökeni itibarıyla kendisini halkın yaşam dünyasıyla yakın ilişkiler içinde olan bir sivil toplum gücü olarak kabul eden bir parti için –henüz çözülememiş– ciddi bir sorun oluşturmaktadır.

Program hedefleri –yapılan araştırmaların tümünde de görüldüğü gibi- halkın büyük kesimi tarafından kabul gören (yani yapısal olarak çoğunluğu sağlayabilecek güce sahip bulunan!) sosyal demokrasi hareketinin büyük toplumsal akımlara tekrar uyum sağlayabilmesi, ancak ulusal düzeyde ve Avrupa düzeyinde gerçekleşecek bir dönüşümle mümkün olacaktır. Bunun için atılması gereken adımlar bilinmekle beraber, mevcut koşullarda çok zahmetli görünmektedir.

Dolayısıyla sosyal demokrasi hareketinin sivil toplumla yeni bağlar oluşturabilmesi ve böylelikle tekrar siyasi açıdan güçlenebilmesi için ne yapılması gerekir? Öncelikle, on yıldan beri izlenen serbest piyasa ekonomisinin başarısızlığı sonrasında sosyal sorunların

yeniden tanımlanması gerekir. Almanya'da ve Avrupa'da sosyal demokrasi hareketi kendisini "küçük insanların koruyucu gücü" olarak gördüğünü açıkça anlatabilmelidir. Elbette bunu daha iyi bir iletişim kurma anlamında açıklamakla yetinmeyip, on yıldır izlenen yolu da değiştirmelidir. "Welfare to Work" (İngiltere) veya "Fördern und Fordern" [destekleme ve talep etme] gibi programların başarısız olmasındaki tek etken milyonlarca insanın maddi zarar görmüş olması değildir. Bu programlar başarısız olmuştur, zira arza yönelik bir ekonomi ve sosyal politika üzerinde yoğunlaşmış olması, insanların refah düzeyinin artacağı yönündeki beklentileri karşılamaktan uzak kalmıştır. Aksine sosyal bölünme eğilimi daha da hızlanmıştır.

Günümüzde sosyal demokrat partiler sosyal demokrasinin temelini oluşturan düşünceyi, yani toplumsal ve hassas konuları algılama ve programatik söyleme dahil etme düşüncesini neredeyse unutmuş bulunuyorlar. Sosyal demokratların hükümet partisi olarak (örneğin Almanya'da ve İngiltere'de) yıllardan beri izlemekte oldukları "top-down karar alma" politikaları ile şeffaf bir programatik yönelim gerçekleştirmek mümkün değildir. Aksine, sivil toplum söylemleri "tabandan yukarıya doğru" yapılanmış olup, ancak bu şekilde işlev kazanabilirler. Bunlar hiyerarşik bir örgüt yapısına sahip olmadıkları gibi, herhangi bir devlet aklının parçası değildirler; onlar öncelikle ortak fikir akımlarını birleştiren iletişimsel ağlardan ibarettir. Bu nedenle diyalogu denetlemeye veya yönlendirmeye yönelik her girişim başarısız olmaya mahkumdur.

Yakın geçmişten bir örnek vermek gerekirse: SPD'nin 2009 yılında federal meclis seçimlerinde WEB 2.0 olanaklarından yararlanma girişiminin başarısız olmasının en büyük nedeni, sürdürülen tartışmaları denetlemek ve son yılların hükümet politikalarına yönelik eleştirileri sansürlemek olmuştur. Sivil toplumla kurulacak bir diyalogun bu şekilde işleyebilmesi mümkün değildir. Diyalogun başarılı olabilmesi ve sivil toplum örgütleriyle yeni bağların kurulabilmesi için duyarlılık ve şeffaflık ilkelerine saygı gösterilmesi, yani eleştirel yaklaşımların da kabul edilmesi ve bunların parti programlarına yapılan bir katkı olarak değerlendirilmesi gerekir. Sosyal demokrasinin yeni sivil toplum oluşumlarını kabul etmekten ve eski yapılardan vazgeçmekten başka çaresi yoktur. Bunlara ulusal düzeyde ve Avrupa düzeyinde "üçüncü siyasi platformlar" oluşturulmasına yönelik tartışmaların yanısıra (bkz. Massarrat 2003) WEB 2.0 olanaklarından yararlanmak da (dolayısıyla "Digital Natives" neslini

oluşturan milyonlarca genç seçmeni dikkate almak da) dahil olmalıdır. Vatandaşların karar sürecinin tüm aşamalarında söz sahibi olması, seçimlerde açık parti listeleri hazırlanması, açık diyaloglar sürdürülmesi, yerel dernek zihniyetinden ve alışlagelmiş parti toplantılarından uzaklaşılması gibi hususlar da sivil toplum açılımının diğer unsurları arasındadır. Eğer sosyal demokrasinin sivil toplumun bir parçası olarak ortaya çıkmış olduğuna yönelik tarihi bilgiyi doğru olarak kabul ediyorsak, o takdirde sosyal demokrasinin yeniden güçlenebilmek ve yeni bağlaşıklıklar kurabilmek için –en azından kısmen- tekrar sivil toplum ile yakınlaşması şarttır.

Bu hedefe ulaşılan dek geçecek sürede sivil toplum grupları kendilerine stratejik ortak olarak başka siyasi örgütler (örneğin modern sivil toplumla en güçlü bağlar içinde olan Yeşiller) arayacaklar veya İsveç'te ve diğer ülkelerde kurulan Korsan Partileri örneğinde olduğu gibi, doğrudan kendi partilerini kurmayı tercih edeceklerdir. Bu tür parti kuruluşları ve siyasi hareketler –yukarıda da belirtilmiş olduğu gibi– sosyal demokrasi ve sivil toplum arasındaki bağın yeterince güçlü olmamasından kaynaklanmaktadır. Sivil toplumun "türevi" olarak ortaya çıkan Korsan Partisi'nin 2009 seçimlerinde kişisel bilgilerin gizliliğini ve Internet özgürlüğünü savunarak yüzde 2 oy almış olması da, vatandaş haklarının savunucusu konumundaki SPD'nin henüz sivil toplumu ilgilendiren konulara yeterince önem vermemiş olduğunu ve bunların savunucularını kendisine bağlayamamış olduğunu gösteriyor. İşte gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde çağdaşlaşmanın ve demokratikleşmenin somut görevi bu olmalıdır.

Kaynakça

Crouch, Colin (2008): Postdemokratie. Frankfurt am Main.

Ehrke, Michael (2001): Zivilgesellschaft und Sozialdemokratie. Electronic ed. FES Library (Online unter: <http://library.fes.de/fulltext/id/00870toc.htm>).

Embacher, Serge / Lang, Susanne (2008): Bürgergesellschaft. Eine Einführung in zentrale bürgerschaftliche Zukunftsfragen. Bonn.

Embacher, Serge (2009): Demokratie! Nein danke? Politikverdruss in Deutschland. Bonn.

Gellner, Winand / Glatzmeier, Armin (2005): Die Suche nach der europäischen Zivilgesellschaft. In: Aus Politik und Zeitgeschichte. Nr. 36/2005, 8–15.

Habermas, Jürgen (1992): Faktizität und Geltung. Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats. Frankfurt am Main.

Habermas, Jürgen (1996): Drei normative Modelle der Demokratie. In: Ders.: Die Einbeziehung des Anderen. Studien zur politischen Theorie. Frankfurt am Main, 277–292. Habermas, Jürgen (2008): Ein Lob den Iren. Süddeutsche Zeitung, 16.6.2008.

Kocka, Jürgen (2007): Eine stille Zivilgesellschaft entsteht. In: Neue Gesellschaft / Frankfurter Hefte. Nr. 1–2/2007, 33–35.

Massarrat, Mohssen (2003): Demokratisierung der Demokratie. Zivilgesellschaft. Nongovernmental Organizations. Governance. In: Mohssen Massarrat et al. (Hrsg.). Bilanz nach den Weltgipfeln: Rio de Janeiro 1992 und Johannesburg 2002 und Perspektiven für Umwelt und Entwicklung. München.

Stauf, Eva / Lauer, Felicia / Hamburger, Franz (2007): Verheißungen der Zivilgesellschaft. In: Social Work and Society. The International Online-only Journal. Vol. 5/2007 (www.socwork.net/2007/festschrift/csei/hamburgeretal/index_html#ftn.d53e120).

Yazar Hakkında

Dr. Serge Embacher Siyaset bilimci ve yayımcı. Demokrasi teorisi, kamu teorisi, güç ve egemenlik sosyolojisi, yönetim araştırmaları gibi bilimsel yoğunluk alanlarında yayınları bulunmaktadır.

Almancadan Türkçeye çeviren : Süheyla Ababay

Künye

Friedrich-Ebert-Stiftung
Cihannüma Mahallesi Mehmet Ali Bey Sk. 10/D5
34353 Beşiktaş-Istanbul
Türkiye

Tel: +90 212 310 82 37

contact@festr.org

www.festr.org

Sorumlu : Michael Meier

© FES Türkiye, 2010